

svētdienas • rīts

Aprīlis 2017 Nr. 4 (1917) 1,70 €

Lutera mantojums — mūsu bibliotēkas zelta fonds

Līdz 21. aprīlim ikvienam vēl ir iespēja apskatīt unikālu izstādi, kas veltīta reformācijas 500 gadu jubilejai, “Evaņģēlija gaismā: Reformācija 16. gadsimta pirmavotos no Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas krājuma”. Vai jūs zinājat, ka arī Rīgā glabājas Mārtiņa Lutera un Filipa Melanhtona rokraksti un vēstules? Ka ir bijis vismaz viens rīdzinieks, kas klausījies abu reformācijas tēvu lekcijas Vitenbergas Universitātē, un šo lekciju pieraksti ir saglabājušies līdz mūsdienām? Un ka, pateicoties tieši Mārtiņam Luteram, dibināja Rīgas pilsētas bibliotēku. Tie bija tikai daži pārsteidzoši fakti, kurus uzzinu, kopā ar izstādes autori Dr. philol. **Aiju Taimiņu** ielūkojoties izstādes ekspozīcijā. Arī to, ka Latvijā nav vēsturnieku, kuri vēlētos pētīt šo vēstures posmu. Kāpēc?

Inga Reča, Andas Krauzes foto

Kuri, jūsuprāt, ir šīs izstādes vērtīgākie eksponāti?

Izstādē eksponētais unikālais dokumentu un rokrakstu kopojums, kas atrasts Rīgas Sv. Pētera baznīcas torņa lodē 136 metru augstumā, datējams ar laikposmu no 1491. līdz 1578. gadam. Rīgas literāta Burharda Valdisa mācekļi, alvas kalējs Ciriaks Klints uz pergamenta lapas kaligrāfiski uzrakstīja Livonijas un Rīgas reformācijas vēsturi, izgatavoja greznu alvas lādīti, kuru ievietoja torņa bumbā. Minētās vēsturiskās liecības tur glabājās līdz pat 18. gadsimta vidum. Pēc divsimt gadiem šajā izstādē uz brīdi satiksies dokumenti no LU Akadēmiskās bibliotēkas krājuma un lādīte no Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja kolekcijas.

Kad šos dārgos dokumentus atrada?

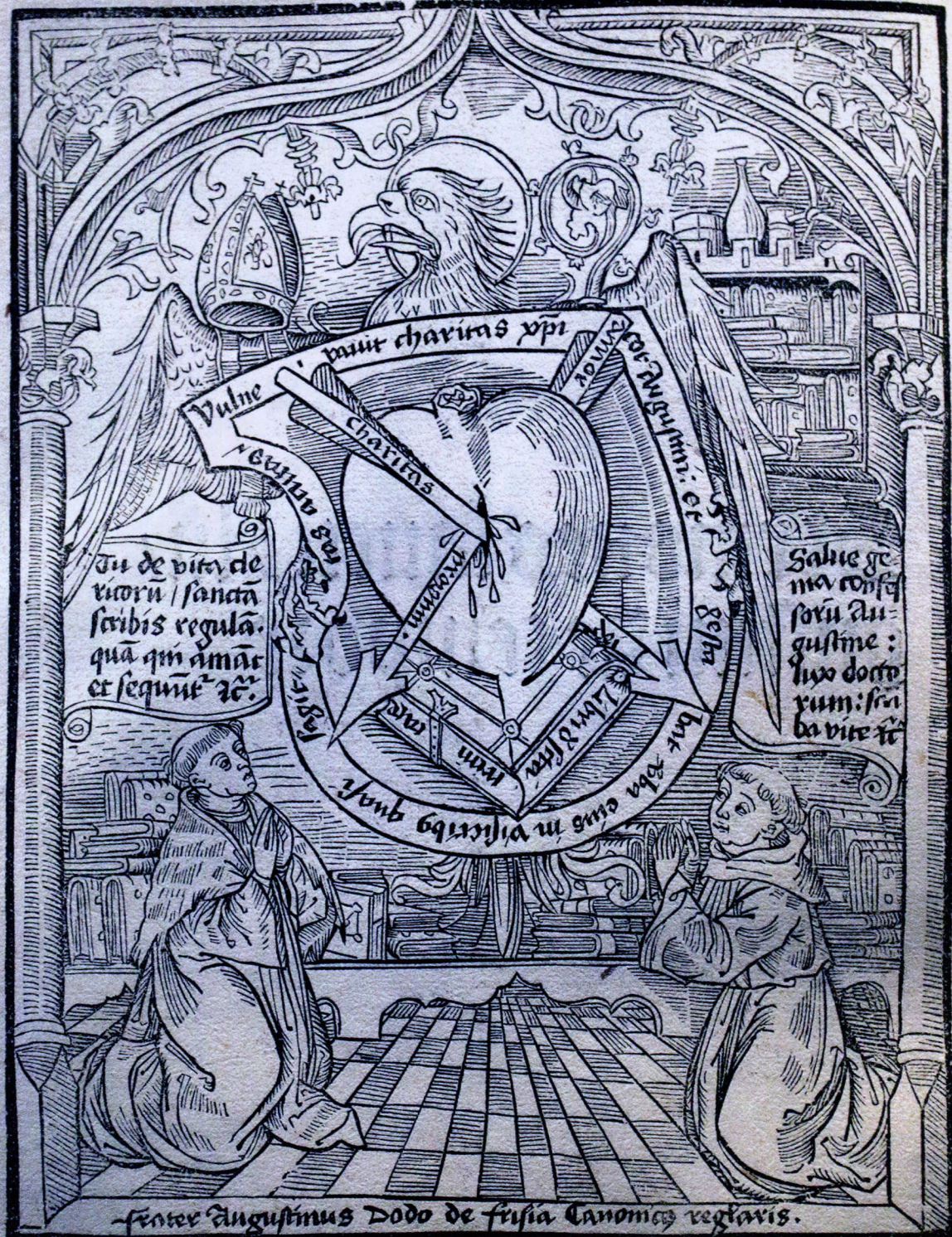
To neviens nevar pateikt. Dokumenti ir no 1491. gada, bet laiks iet uz priekšu. No katra gada, kad kaut ko Pēterbaznīcā mainīja, dokumenti minētajā lādītē nāca klāt. Pēterbaznīcai jau viegli negāja, visādu nelaimju pietika – ugunsgrēki, zibeni utt. Bet pilnīgi skaidrs ir tas, ka šo materiālu atklāja Johans Kristofs Broce apmēram 18. gs. 80. gados Rīgas rātes arhīvā. Pēc kādiem no lielajiem darbiem, visticamāk, pēc 18. gs. lielā ugunsgrēka, kastīte ar dokumentiem ir noņemta. Broce saprot šo dokumentu īpašo vērtību. Viņu vispār interesē *dīvaini* dokumenti, ne jau tikai no Pēterbaznīcas, bet arī no Doma, Jāņa baznīcas un Melngalvju nama. Viņš šos dokumentus noraksta, nedaudz paskaidro, un tad tie atkal iejūk Rīgas pilsētas bibliotēkā starp nesakārtotiem materiāliem. Vairs neatceros, kurā brīdī sāku kārtot šos papirus un dokumentu fragmentus, bet ap 1993. gadu tos atklāju no jauna. Ja nebū-

tu pirms tam bijis Broces nozīmējums, šo deviņu papīriņu kopsakaru būtu gandrīz neiespējami izprast.

Atgriežoties pie reformācijas un Rīgas, izstādē ir redzams bagātīgs Andreasa Knopkes dokumentu klāsts.

Galū galā Rīgai galvenā un svarīgākā reformācijas persona ir Andreass Knopke. Mēs tiešām esam lepnī un bagāti, jo šī ir ļoti iespaidīga reformācijas avotu kolekcija, kas atrodas Rīgas pilsētas bibliotēkā, viņa darbs – komentāri Pāvila vēstulei romiešiem. Rīgā grāmatiņu iespiest nevar tā vienkāršā iemesla dēļ, ka nav vēl izveidota tipogrāfija, tāpēc darbu nākas pasūtīt ārzemēs. Knopkes teksts ir raisījis interesi ne tikai Rīgā, bet arī Vācijā – darbs tiek iespiests piecas reizes. Mēs esam vienīgie, kas glabā Knopkes 1524. un 1525. gada grāmatiņas trijos dažādos izdevumos. Te nu tie ir – divi pilni, viens ir saglabājies fragmentāri.

Perlege sermones cōmunes lector amice
 Aedidit Aurelius quos pater atq̃ decus
 Augustinus eos praeſul Venerandus & auctor:
 Filiolis ſcripſit/protulit atq̃ ſuis.
 Ordine ſed nullo:nec em̃ ſcripta illa redegit
 In numerū/aut formam/contiguum uel opus.
 Hos modo Sermones collegim⁹ undiq̃ ſparſos:
 Atq̃ hunc congeſtum preſſimus inde librū.

Q̃ ſi forte iuuat legere optima ſcripta/beati
 Doctoris:praſens nō uerearis opus.
 Multa uides:qua nō alijs ſunt ſcripta libellis:
 Hinc tibi dictorum copia maior erit:
 Crede mihi/dices Baſileam iure beatam:
 Quā tot doctorum preſſerat are libros.
 Sed nos humanam laudem nō quærimus. Ille
 Qui dator eſt uitæ præmia digna dabit.

Albrechts Dürers (1471–1528). Simboliska aina: bibliotēkā divi mūki pazemīgi saņem Sv. Augustīna darbus. Uz rakstu sējuma – simboliskā Augustīna sirds, ko caururbj un ievaino bultas: tuvāk mīlestība un Dieva (Kristus) mīlestība. Arī augustīniešu mūks Luters savā ģērboni vēlāk (1522) iekļāva sirds simbolu. Fonā bīskapa regālijas un Sv. Romas impērijas ērglis. Attēlam pievienots Branta dzejojums. Kokgriezums. Bāzele, 1495.

Tas viss saistās arī ar Pēterbaznīcu, kur Knopke ir sprediķotājs, bet viņš ne tikai sprediķo un raksta komentārus vai piedalās disputos – viņš ir bijis visādi apdāvināts cilvēks. Te ir divi neizskatīgi fragmenti, kas rāda to, ka Knopke ir atdzejojis psalmus no latīņu valodas vācu valodā. Acīmredzot atdzejojums ir bijis pietiekami interesants, jo arī ir iespiests Vācijā. Te redzama arī Rīgas jaunā baznīcas kārtība – Knopke piedalās evaņģēliskās baznīcas kārtības veidošanā. 1533. gadā tā tiek radīta un ik pa brīdīm izdota atkārtoti.

Šogad visus noteikti interesē tēma “Luters un Rīga”. Cik daudz bagātību atrodas šajā ekspozīcijas daļā?

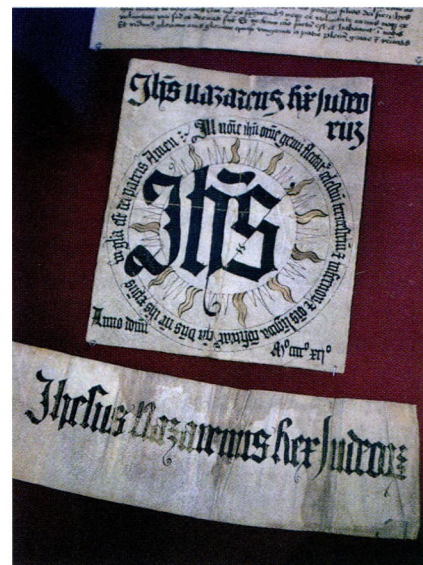
Luters Rīgā, Lutera ar Rīgu un Lutera Rīgai. Ir trīs vēstules un divi īsti Lutera autogrāfi. Par vienu ir šaubas, jo šķiet, ka tas ir noraksts, bet ļoti vecs – 17. gs. noraksts. Un vienas vairs neeksistējošas Lutera sarakstes ar Rīgu 17. gs. noraksts. Visvērtīgākais Rīgai ir ieteikuma raksts maģistram Engelbertam Šētekenam, kurš, pateicoties Lutera ieteikumam, arī dabū vietu Rīgā un Vidzemē. Tikai jāņem vērā, ka Lutera nebija tas, kas pirmais uzrunāja Rīgu. Viņš atbildēja uz Rīgas rātes jautājumiem.

Mārtiņa Lutera uzsaukumu jeb polemisko darbu pirmizdevumu kolekcija LU Akadēmiskajā bibliotēkā ir iespaidīga – vairāk nekā 40 nosaukumi, kuru vidū agrīnie (1517–1518) Lutera darbu izdevumi. Izstādē skatāmi sensacionālie un ietekmīgie Lutera sacerējumi “Par atlaidām un žēlastību” (1518), “Par kristīga cilvēka

brīvību” (1520) “Pāvests ēzelis un mūks teļš” (1523), “Par baznīcām un koncilēm” (1534), “Par laulību” (1525), turku un ebreju jautājumiem veltītie Lutera sacerējumi, virkne sprediķu. Izstādē ir apskatāmi darbi, kuros pausta Lutera kritika par katoļu baznīcu greznību, viņa sprediķi par izglītības, skolu un laicīgās varas jautājumiem. Īpaša uzmanība tiek atvēlēta Livonijai adresētajiem Lutera darbiem (1524–1525).

Lutera laika polemiskos rakstus mēdz saukt par *Flugschrift*, burtiski tulkojot – ‘lidojošs raksts’, kuru angļiski sauc par pamfletu. Dažkārt mums parādās nosaukums “skrejlapa”. Izstādē var redzēt, kāds *Flugschrift* izskatās realitātē – tā nav skrejlapa – kaut kas uzdrukāts uz vienas lapas, ko izkaisa uz ielas. Šos *Flugschrift* nevar izkaisīt, jo tās ir mazas grāmatiņas. Tas vienkārši reiz ir bijis neveikls tulkojums, kas nu ir iegājies. Arī hrestomātiskais stāsts par to, ka Lutera pie Vitenbergas pils baznīcas durvīm “pienaglo” tēzes – ja paskatās, kas ir tas, kas ir saglabājies, mēs redzam, ka tā nav gara papīra lente ar 95 tēzēm, tā nav arī viena lapiņa – tā ir brošūriņa. Un kāpēc vāciski to sauc par *Flugschrift*? Ļoti vienkārši – cienīga grāmata tajā laikā ir kārtīgi iesiets sējums. Katrs grāmatas īpašnieks gādā par to, lai grāmata ir iesieta ādā. Bet *Flugschrift* ir 6, 8 vai 16 lappušu plānas grāmatiņas, kuras drukā milzīgos apjomos, pārdod neiesietas, – tās ļoti plaši ātri izplatās, jo nav dārgas. Tās burtiski “izlido” sabiedrībā. Lutera 95 tēzēm ir 6 vai 8 lapas – iedomājieties, ka Lutera ar lielu naglu un āmuru

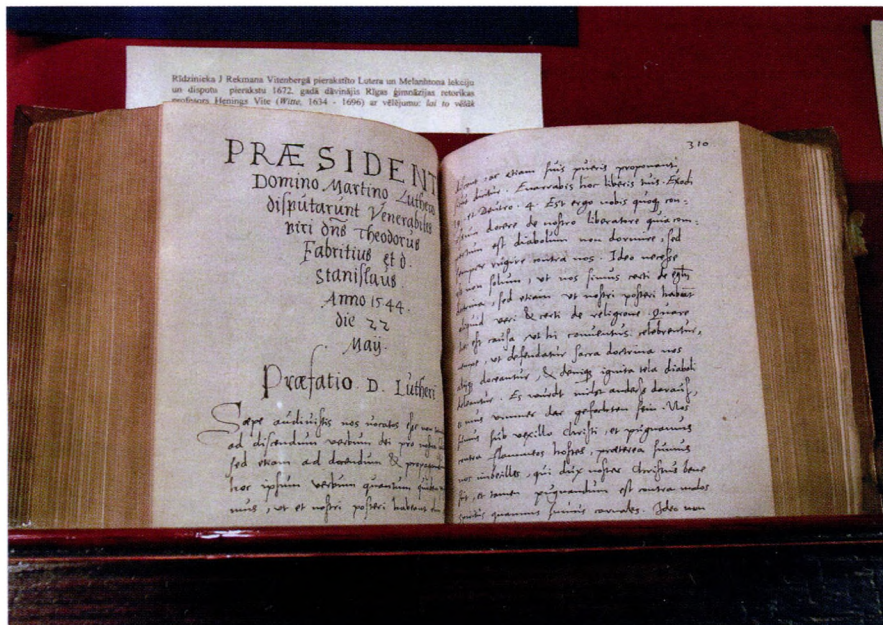
1578. gadā darinātā Cīriana Klints alvas lādīte Sv. Pētera baznīcas bumbas dokumentiem. Šā paša meistara uz pergamenta lapas kaligrāfiski rakstīta Livonijas un Rīgas reformācijas vēsture.

šo grāmatiņu piesit pie dievnama durvīm. Šī glezna ir 19. gs. vēsturiskā romantisma gara pilna, bet faktoloģiski maz ticama.

Luters un Rīga. Saite ir visai attāla, bet Jēkaba baznīcā par mācītāju tiek apstiprināts Johans Rekmans, kurš ir studējis Vitenbergā un klausījies disputus, un pats bijis klāt Lutera un Melanhtona lekcijās. Sēdējis tur un pierakstījis. Es nedomāju, ka lekcijas uzreiz ir pierakstītas tirrakstā, bet mums tiešām ir Lutera lekciju pieraksti, Rekmanam Vitenbergā klāt esot 16. gs. 40. gados. Un tad Rekmans, kurš ir dzimis Vācijā, nāk uz Rīgu un dabū mācītāja vietu Jēkaba draudzē. Viņš ir pēdējais Rīgas Jēkaba baznīcas evaņģēliskais mācītājs

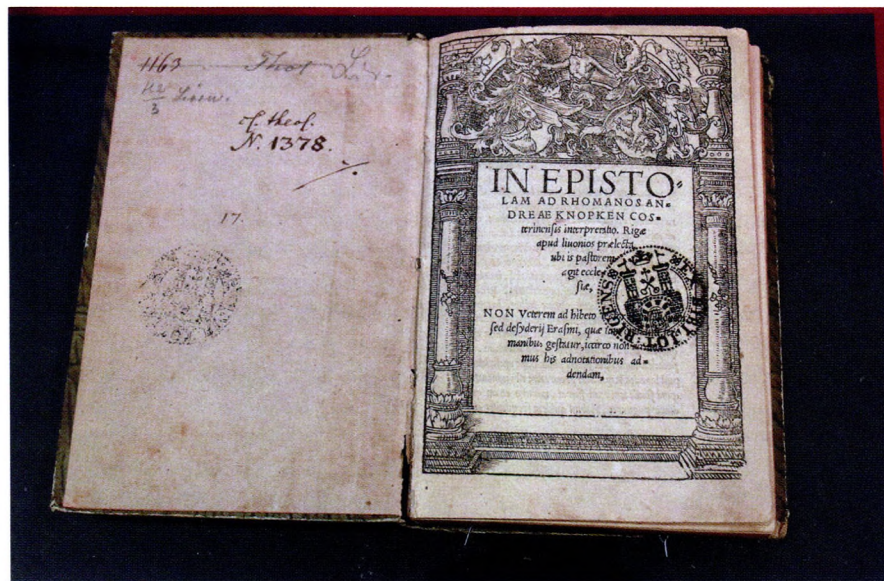
Johanna Rekmana Vitenbergā pierakstīto Lutera un Melanhtona lekciju un disputu konspekti.

līdz 1582. gadam, kad baznīcu atdod jezuitiem. Viņa lekciju pierakstu sējumi pēc tam ir dāvināti Rīgas pilsētas bibliotēkai.

Un te ir Lutera vēstule ar savdabīgu stāstu. Tad, kad tā nonāk Rīgā, visi ir cieši pārliecināti, ka tas ir oriģināls. Žests, kā tā ierodas, ir ļoti interesants – 1670. gadā Rīgā iebrauc kāds jauns teoloģijas students Matiass Knutsens, un viņš to pasniedz Rīgas pilsētas bibliotēkai kā īpaši dārgu dāvanu. Vēlākais laiks rāda, ka vēstule, visticamākais, ir vai nu noraksts, vai labticiģ atdarinājums. Toties milzu vērtība ir Knutsena rakstītajai adreses daļai.

Kāpēc?

Tāpēc, ka neviena cita autogrāfa, kas liecinātu, ka Matiass Knutsens ir bijis Rīgā, mums nav. Viņš vēsturē kļūst par ļoti ievērojamu personu – viņš ir pirmais brivdomātājs un ateists, kuru dzīve ir novedusi dažādos klaiņojumos – arī uz Kurzemi un Rīgu. Šī ir vienīgā autentiskā liecība par šo faktu, jo personība ir ārkārtīgi interesanta. Un šīs abas vēstules rāda arī to, kā ir veidojies cilvēka dzīves uzskats – no pārliecināta luterāņa par tikpat pārliecinātu bezdievi. Matiasa Knutsena stāstu mēs izstāstījam kopā ar vēsturnieku

Andreasa Knopkes teoloģiskie komentāri par apustuļa Pāvila vēstuli romiešiem "Vēstules romiešiem skaidrojums", pamatojoties uz Filipa Melanhtona darbiem.

Kasparu Kļaviņu grāmatā "Ticība un neticība Livonijā".

Pirmie luterāņu mācītāji Rīgā. Kas mums no viņiem ir saglabāties īsts un ticams?

Knopkem bija tuvs sekotājs un līdzgaitnieks, otrais evaņģēliskais mācītājs Rīgā – Silvestrs Tegetmeijers. Par viņu ir diezgan daudz ziņu – Knopke ir bijis intelektuālis, humanists un teologs, bet Tegetmeijers ir vairāk rīcības cilvēks, kas ir noskaņots radikāli. Viņš pārnāk no Rostokas uz Rīgu pēc tam, kad Rostokā ir bijuši baznīcu grautiņi. Viņa vētrainie sprediķi noved pie tā, ka tie sākas arī Rīgā. Te ir redzama Silvestram Tegetmeijeram piederējusi grāmata ar viņa paša autogrāfu.

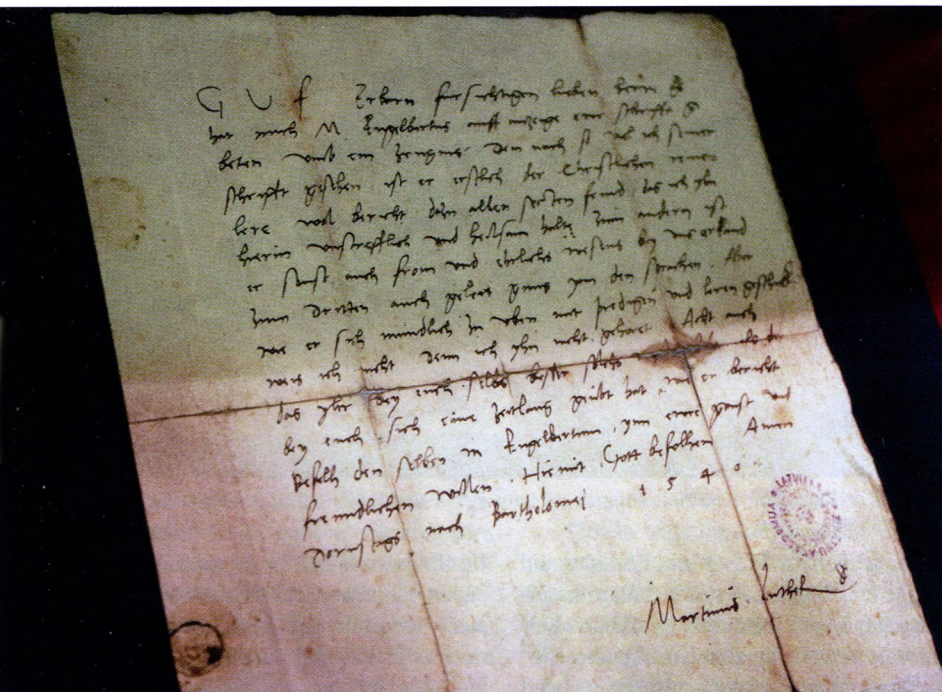
Ir arī citi ievēribas cienīgi personāži no garīdzniecības puses, piemēram, Melhior Hofmanis. Viņš ir īpaši izceļama persona savas pretrunīgās darbības dēļ. Viņš ir īsts radikālis un citādi domājošs reformators, kurš sacēl lielus nemierus Valmierā un Tartu. Viņš ir tas, kurš vada un uzkurina pūli (it īpaši Tartu), kas iet demolēt ne tikai katoļu, bet īpaši neganti arī pareizticīgo baznīcas. "Pateicoties" šiem diviem kungiem, mums Rīgā faktiski nav viduslaiku mākslas mantojuma. Veidojot šo ekspozīciju, man gribējās to nosaukt – grāmatas, kas radīja reformāciju, kas veidoja reformāciju un kas izturēja un pārcieta reformāciju. Hofmani vēlāk izraidīja gan no Valmieras, gan Tartu, un viņš pārcēlās uz Vāciju. Avantūristisks dzīves gājums, raksturīgs tam laikam.

Nav jau tā, ka doma, ka baznīca ir jāatjauno, būtu radusies Luteram vienīgajam. Pirms tam ir tā saucamie reformu koncili, piemēram, Konstances un Bāzeles koncili. Ir Jans Huss un Prāgas Hieronīms. Izstādē ir iespēja paskatīties uz reformu koncilu, piemēram, Bāzeles koncilu, kas notiek piecus gadus (1431–1436.) Bāzelē, kur ir

Garīga dziesma par Kristu. Vārdus sacerējis A. Knopke.

LU Akadēmiskajā bibliotēkā glabājas trīs Mārtiņa Luteru vēstules un divi īsti Luteru autogrāfi. Vēl arī vairāk nekā 40 viņa polemisko darbu pirmizdevumi. Tās ir vērtības, kas ir unikālas Eiropas mērogā.

sanākuši visi prelāti no Eiropas, un tur ir klāt arī Rīgas Doma prāvests Teodors Nāgels – ļoti īpaša persona. Viņš, tur būdams, sprieda arī par indulgencēm, par baznīcas un vietējo draudžu tiesībām. Šeit ir manuskripts, kas tapis, viņam esot Bāzelē. Viņš ir pārrakstījis gan baznīcas likumus, kas viņam ir no svara, gan drusku veicis koncila sēžu protokolējumus. Manuskriptā var redzēt, par kādiem jautājumiem kurā reizē ir spriests. Teodors Nāgels ir bijis arī Rīgas hronists.

Jau 1498. gadā, piemēram, top pamflets par deviņiem velniem, kas moka godīgu priesteri. Kā pirmā ir redzama saimniece ar vārāmo kausu rokā, bet riņķī viņam ir bīskaps, draudzes vecākais, kurš nāca no zemniekiem, deva savu naudu un tāpēc domāja, ka drīkst teikt mācītājam, kā būtu pareizi jādarbojas. Un viņš tāds pazemīgs un kluss stāv vidū...

Kāda daļa mācītāju šodien droši vien jūtas līdzīgi...

Un tad nāk humānisms, kas veido kritiskās domāšanas gaisotni un tradīciju viduslaiku Eiropā. Roterdamas Erasms. Ne jau Knopke vienīgais komentē vēstules romiešiem. Knopke, starp citu, ir rakstījis vēstules Roterdamas Erasmam no Rīgas. Un Erasms viņam ir atbildējis – tā vēstule ir zināma. Erasma un Knopkes komentāri – ir vērts tos salīdzināt, bet tas ir teologu

jautājums. Erasma klātbūtne pie Knopkes ir ļoti nozīmīga. Erasms ne tikai cēla godā antiko mantojumu – viņa lielais mērķis bija izveidot, atjaunot un pārlabot ticami Jaunās Derības tulkojumu no pirmavotiem.

Luters pret Erasmu – darbs “Par kristīga cilvēka brīvību”. Tas ir viens no svarīgajiem Luteru tekstiem, kas veido cilvēku pasaules uzskatu līdz šai baltai dienai. Sešos gados tas piedzīvo 25 izdevumus! Mums ir viens no pirmajiem šā teksta izdevumiem.

Tolaik Nīderlandē veidojās alternatīva reliģiozitātei – Kristus atdarināšanas kustība, kas veidojās ap kopīgās dzīves brālību. Tā nebija gluži klosteris, tie bija laji, kas nebija devuši solījumu, bet kalpoja vienai idejai. Un viņu mērķis bija veidot skolas un hospitāļus, tipogrāfijas un grāmatu pārrakstīšanas centrus, lai izplatītu jaunu, cita veida – attīrītu, Kristus vēstīj piedienīgu un Kristus centrētu – ticību un praksi. Galvenokārt reliģisko praksi ikdienā. Kopīgās dzīves brālība stipri vien ir bijusi klāt Roterdamas Erasmam, Luteram pašam, kurš ir mācījis viņu skolā. Bet joprojām tā ir stingri katoliska un tāda arī paliek.

Mūsu bibliotēkas krājumā ir arī viena no Luteru garīgā tēva – viņa klostera augustiniešu priora Johanna fon Štaupica – darbi. Un tas patiešām ir izcili.

Izstādē var redzēt, ka visās šajās nelie-lajās grāmatiņās par Kristu, par dzīvošanu saskaņā ar Kristus paraugu, ir daudz piezīmju rokrakstā. Tas nozīmē, ka tam, kurš toreiz tās lasīja, grāmatiņas bija ārkārtīgi svarīgas: viņš šajā grāmatas tekstā dzīvoja, viņš ar to darbojās, strādāja, pētīja, analizēja. Tas būtu ārkārtīgi interesants temats – ko domāja tie, kas šīs grāmatas lasīja.

Izstādē ir aplūkojams reformācijas tiešais iemesls – grēku atlaides un instrukcijas, kā tās jāpilda. Tās tika drukātas milzīgos apjomos, sevišķi Vācijā, jo baznīcai tas bija ienākumu pamats, no kura viena daļa palika uz vietas, otra aizgāja uz centru – Romu. Livonijas ordeņa mestram V. Pletenbergam ar lielām mokām izdevās panākt to, ka pāvests izsludināja grēku atlaides tirgošanu par labu Livonijai. Jo Pletenbergam vajadzēja līdzekļus, lai uzturētu armiju, gatavojoties un cīnoties ar krievu invāziju no austrumiem. Te grēku atlaides “strādā” kā valsts finansējuma avots.

Veidojot šo izstādi, kā jums liekas, kāpēc tieši Luters bija tas, kuram izdevās sakustināt baznīcu, ja tādi mēģinājumi jau bija iepriekš, ieskaitot koncilus?

Neesmu teologe, bet viens ir skaidrs – iepriekšējās diskusijas palika baznīcas ietvaros, tā teikt, mājas iekšienē, tās netika iznestas uz āru. Protams, bija visādas ķecerīgas kustības, kas ik pa brīdīm uzliesmoja un tika apspiestas. Es redzu to, ka Luters nav revolucionārs, viņš ir intelektuālis – ideālu pilns, drosmīgs, ļoti bezkaunīgs, ļoti pārliecināts, pretrunīgs un jauns –, un viņa uzsaukums sacēl plašas aprindas, tas nepaliek baznīcas iekšienē. Mūsu bibliotēkas krājumā nav 95 tēzu, nav darbu “Baznīca Bābeles gūstā” un nav uzsaukuma visai vācu muižniecībai. Pārējie visi svarīgie darbi mums ir, un tas ir ĻOTI daudz! Mūsu krājumos ir arī daudzu Luteru oponentu raksti – tolaik tie bija visistākie grāmatu kari!

Nekas nav mainījies – informatīvais karš arī mūsdienās ir ļoti izplatīts cīņas ierocis...

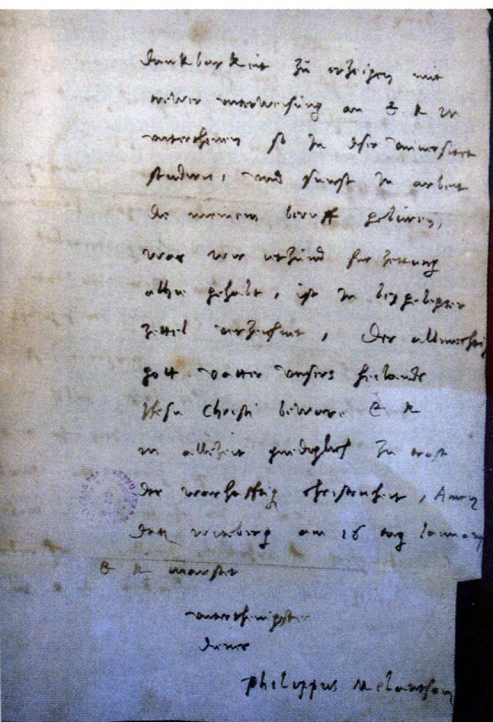
Vienīgā atšķirība, ka Luteru par šo informatīvo karošanu pasludināja par ķeceri un gribēja sadedzināt, viņš paglābās tikai par mata tiesu...

Izstādes materiāls pakļaujas četriem lielajiem Luteru un evaņģēliskās ticības doktrīnas principiem – tikai Raksti, tikai

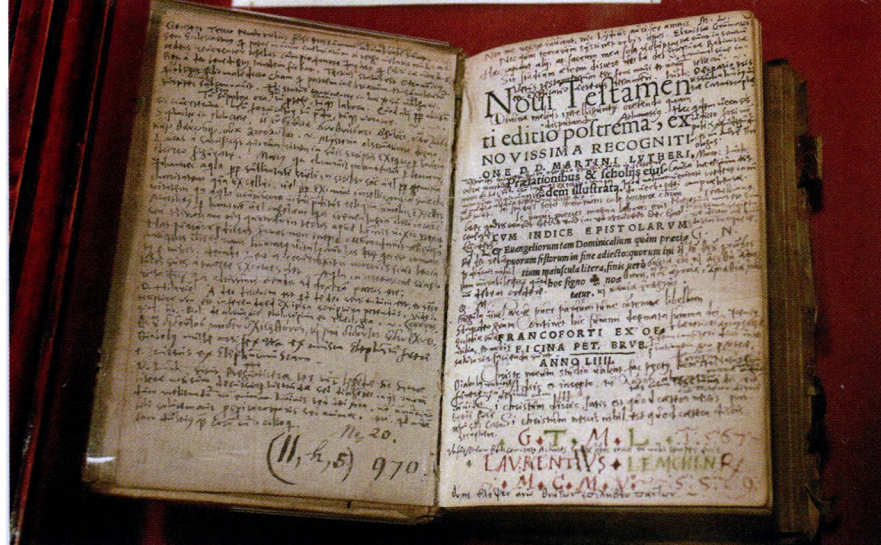
Filipa Melanhtona darbs "Locī communes".

Filipa Melanhtona rokraksts.

ticība, tikai žēlastība, tikai Kristus. Tikai ticība un nevis grēku atlaidas. Tikai Kristus un nevis svētie. Tikai Raksti un nevis baznīcas komentāri par Rakstiem. Tikai žēlastība un nevis darbi vai mēģinājumi iztapt ar labo dzīvi, labajiem darbiem un tikai tad iemantot Debesu valstību. Tikai tīri avoti.

Luters pats nekad nav teicis, ka baznīcas iekārtojuma priekšmeti ir jāiznīcina. To izdarīja citi. Viņš teica, ka viņiem tur nav jābūt, bet viņš neteica, ka tie ir jāsadzina, jāsadauza, jāsaplēš u. tml. Viņš

Grāmata no Rīgas Doma mācītāja Lorenca Lemhena (1551–1611) bibliotēkas, ar viņa ierakstu, dzeju un piezīmēm.

teica, ka Kristus krusts bija no koka, tad kāpēc mēs tagad baznīcā izstādām krucifiksu, kurš spīd zeltā un sudrabā un vēl ir izrotāts ar dažādām detaļām? Tegetmeijera runāšana un Hofmaņa rakstīšana noved pie tā, ka jaunie puīši melngalvj sagrauj vispirms Pēterbaznīcu, pēc tam pārmetas uz franciskāņu Katrīnas baznīcu, un nākamā epizode jau ir pie Doma. Klosteri beidz savu pastāvēšanu, un vērtības lielā mērā tiek sagandētas un izpostītas. Ja padomā, kas tikai Rīgā varēja būt bijis, par ko šodien mēs varētu priecāties, – Domā vien bija 26 altāri, un uz katra no tiem bija jābūt gan altārpriekšmetiem, gan mesas grāmatai, gan svētbildei – mums nav gan drīz nekā. Saglabājusies ir viena grāmata no Doma un viena no Pēterbaznīcas. Tas ir viss...

Jūs teicāt, ka, tieši pateicoties Luteram, Rīgā dibināja pilsētas bibliotēku...

Latvijas Universitātes Akadēmiskajai bibliotēkai reformācijas gads ir īpaši nozīmīgs. Bibliotēku, tolaik ar nosaukumu *Bibliotheca Rigensis*, dibināja 1524. gadā pēc Mārtiņa Luterā ierosmes. Bibliotēkas krājumā nonāca unikāli kultūrvēsturiski dokumenti un vēsturiskās liecības, kas apliecināja Rīgas piederību kopīgai Eiropas kultūras telpai. Paldies Dievam, ar grāmatām Luterā sekotāji Rīgā izrēķinājās mazāk jaudīgi. 1524. gadā tās tika sasmeltas franciskāņu Katrīnas baznīcas vienā galā. Pēc Luterā pamudinājuma dibināt bibliotēkas pāris gadu vēlāk top kvīts, un tas ir pirmais Jēkaba baznīcas evaņģēliskais mācītājs Nikolauss Rams, kurš pats ir uzrakstījis bibliotēkas dibināšanas apliecinājumus. Viņš uzskaita piecas grāmatas, ko viņam ir nodevis Rīgas rātes pārstāvis

Dreilings ar vēlējumu, lai tās kalpotu kopīgam labumam. No kvītīnā minētajiem pieciem darbiem trīs ir saglabājusies.

Kas ir šie pieci darbi?

Divas Bībeles ar dažādiem komentāriem un viens Augustīna sprediķu krājums ar brīnišķīgu gravīru, par kuras autoru uzskata jauno Dīreru. Ko tur redz? Divus garīdzniekus uz ceļiem bibliotēkā, un viņiem no debesīm tiek dāvāts Augustīna rakstu sējums, uz kura balstās caurdurta sirds. Caurdurtā sirds ir Augustīna simbols. Un tas nav nejauši, ka vēlāk Luterā ģerbonis arī satur sirds motīvu, jo viņš arī ir augustīnietis. Augustīna simbols ir sirds, ko caurdur divas bultas, kuru kātos ir ierakstīts: kristīga žēlsirdība un tuvākmīlestība. Šis ir ļoti skaists darbs un ļoti mīļi, ka tieši Augustīna darbi ir viena no Rīgas pilsētas bibliotēkas pirmajām grāmatām.

Kāpēc šī bibliotēka tiek rīkota, un kāpēc skolas tiek ierīkotas? Tas ir Luterā polemiskais raksts rātskungiņiem visās vācu valsts zemēs – par skolu ierīkošanu. Viņš runā par to, ka pamats ir laicīga izglītība un ka izglītībai ir vajadzīgas grāmatas. Mūkiem ir bijušas bagātas bibliotēkas, bet tās nav bijušas plaši pieejamas, tāpēc vajag rīkot jaunas. Luters arī norāda, kam ir jābūt bibliotēkās: "Vispirms tur jābūt svētajiem rakstiem latīņu, grieķu, ebreju un vācu valodā un kaut vēl vairākas valodās. Tad labākajiem uzmuninātajiem [...], tad tādām grāmatām, kas noder valodu apmācīšanai, kā dzejas un runas, neskatoties uz to, vai tās pagānu vai kristiešu, grieķu vai latīņu. Tad tādas, kas māca gramatiku, tad jābūt grāmatām brīvās mākslās un tāpat visās citās mākslās. Visbeidzot arī tiesību un ārstniecības grāmatas. [...]"

Līdzās ievērojamākajām grāmatām jābūt arī hronikām un vēsturēm dažādās valodās. Jo tās noder, lai izprastu un vadītu šīs pasaules dzīves ritējumu. Kā arī lai saskatītu Dieva darbus un brīnumus.” Šie principi ir aktuāli joprojām jebkuras grāmatu krātuves un jebkuras izglītības kontekstā. Lutera nosauktās sadaļas pēc tam veido ikvienas bibliotēkas fondu struktūru – tās ir ļoti labas un spēka pilnas līdz šai baltai dienai. Mūsu bibliotēkas krājums to pierāda.

Kur atradās Rīgas pirmā pilsētas bibliotēka?

Domā stāvēja kādas lādes. Sākotnēji jau nekāda dižā publiskā lietošana nenotika. Bet no 1551. gada ir saglabājusies viena grāmata, kurā ir ierakstīts, ka tā ir no Rīgas Doma sakristejas. Tad arī veidojās tradīcija, ka grāmatas ir jādāvina, jānovēl bibliotēkai ar pavadvēstuli, lai kalpotu kopīgam labumam. Grāmatu paliek arvien vairāk, un 17. gs. tās tiek novietotas telpā līdzās Kapitula zālei. Finālā mums ir Kuģniecības muzeja Kolonnu zāle, kas ir pilsētas bibliotēkas lielākā zāle, bet arī tā paliek par šauru. 19. gs. no turienes ir jāiet prom, jo vietas vienkārši vairs nav. Bibliotēku ierīko Rīgas rātsnamā. Un tad Otrā pasasules kara laikā tur viss sadeg... Izmisīgā, neprātīgā drosmē divas trīs dienas pirms ugunsgrēka bibliotēkas direktors atplēš aizslēgtās mājas durvis, un dažas sievas un pāris vīru uz rokām iznes tik, cik spēj pāris dienās uz rokām nonest pagrabā un paslēpt seifā. No 400 tūkstošiem sējumu izglābj apmēram vienu procentu. Viss pārējais kļūst par pelniem, kas vēl trīs dienas pūsti pāri Rīgai...

Izglābj pašu vērtīgāko – manuskriptu kolekciju, Rīgas pilsētas pirmās drukātās grāmatas, rokrakstus... 13., 14. un 15. gs. pergamenti – tas ir mūsu kapitāls, kas nāk no viduslaiku katoliskās Rīgas klosteriem.

Izstādē ir arī Melanhtona “stūrītis”.

Līdzās Lutera darbiem ir iespēja iepazīties ar Lutera drauga un līdzgaitnieka Filipa Melanhtona devumu, kas veido evaņģēliskās teoloģijas pamatus (*Corpus doctrinae*; *Loci communes*). Te ir viena 18. gs. kolekcija, kas beigās nonākusi līdz Rīgai. Eksponētie Lutera un Melanhtona rokraksti vērtējami kā kultūrvēsturiskas relikvijas, kas apliecina reformācijas recepciju Livonijas un Vācijas vēsturē, atklājot vērtīgāko avotu – hroniku un aprakstu – repertuāru.

Te ir arī 16. gs. bestsellers – Melanhtona un Lutera kopdarbs, 1523. gads, divu šausmīgo figūru – pāvesta ēzeļa Romā un mūka teļa Freiburgā – skaidrojums. Šī grāmatiņa tiešām rada furoru un kļūst ārkārtīgi populāra. Bet, no šodienas viedokļa raugoties, riebīgāku paskvilu ir grūti iedomāties – no diskusiju kultūras te nav ne vēsts... Mērķis jau ir labs – atbrīvoties no māņiem un pievērsties evaņģēlija vēstij, bet kā viņi to dara... Iztulkoju šā darba pirmās rindkopas, tālāk, domāju, publiskā vidē nevajadzētu to paust. Jaunie vācu teksti jau ir rediģēti un mīkstināti, salīdzinot ar oriģinālu. Tā ka reformācija arī bija ļoti... visāda.

Tādi te bagātību krājumi, kas visi nemaz nav eksponēti. Bet tas, ka mums nav pētnieku, kas ar šiem materiāliem intensīvi strādātu, arī ir fakts. Latvijas profesionālie vēsturnieki ar šo laiku nenodarbojas.

Nav intereses vai nav prasmju?

Gan, gan. Tas patiešām nav viegli – ir ļoti laikietilpīgi un prasa milzu zināšanas. Kaut vai lai novērtētu, ko teksts vēsta. Vai pats vienkāršākais līmenis – lai izlasītu dokumentu. Tās ir lielas mokas, jo, lai pieliktu mazu anotāciju, katra no šīm grāmatiņām ir vismaz jāpalasa. Šāda materiāla eksponēšana prasa daudz darba. Interese man ir bijusi vienmēr, ne par velti mums ar Kasparu Kļaviņu bija grāmata – Lutera mantojums ir mūsu akadēmiskās bibliotēkas zelta fonds. Lutera vēstules vienmēr ir bijušas relikviju statusā: tās iznes no dziļas slepenības dienas gaismā, parāda izredzētajiem un ienes atpakaļ. Bet – nepēta.

Kāpēc?

Tāpēc, ka grūti! Un tāpēc, ka lēni. Mums vajadzēja saprast, ka reformācijas 500 gadu jubileja Latvijā būtu bijis iemesls apvienoties lielajām institūcijām – Nacionālajai bibliotēkai, muzejiem, baznīcai – un uztaisīt vienu milzu ekspozīciju, tā būtu tāda, kur rinda stāvētu... Bet nekāda kustība nebija manāma... Vācijā visu avīžu virsraksti ir pilni un programmas ir katrā zemē un pilsētā, pie mums gan nekā tāda nav. Šī izstāde tapa tikai tāpēc, ka Latvijas Universitāte 17. martā rīkoja starptautisku konferenci un Akadēmiskā bibliotēka atsaucās šādā veidā – lai parādītu šā krājuma vērtības, kas ir unikāls ne tikai Latvijas mērogā. Rokraksti, grāmatas, gravīras apliecina LU Akadēmisko bibliotēku kā unikālu Eiropas mēroga kultūrvēsturisku vērtību krātuvi. ●